

«Ítem, ofici de notari és fort perillós per raó de la gran comanda que els és feta, per la gran confiança que les gentes han en llur fealtat. Com, doncs, pocs hòmens sien feels e lleials, no deu hom arriscar los grans e perillosos afers, que hom los pose indiferentment en mans de molts, si doncs no eren persones aprovades e conegudes en sa feultat e en sa consciència.»

Francesc Eiximenis, Regiment de la cosa pública, cap. XXIX.

No sabem si quan Eiximenis va escriure la seva obra en els últims decennis del segle XIV tenia un model de notari *in mente*. No ens és possible conèixer aquesta qüestió, ni saber si es basava en algú en concret o si parlava en general. Però sí que és cert que, tot investigant, podríem arribar a trobar algun prototip de notari i, tal vegada, el cas que presentem, el notari Pere Sabater, podria respondre en gran manera al disseny de l'escriptor franciscà. Si més no, sabem que el notari tarragoní tenia una acurada preparació i també un bon nivell intel·lectual, de manera que podia emprendre aquest ofici tan perillós i de tanta responsabilitat.

Algunes de les referències documentals que tenim de Sabater ens deixen entreveure diversos aspectes de la seva activitat professional, però també quelcom sobre la seva persona. Per això, en el present article ens centrarem en aquestes facetes, entre les quals destaquem la seva labor com a notari i escrivà municipal i a les quals cal afegir el seu caràcter d'home lletrat i culte.

El personatge

A la documentació municipal de Tarragona trobem ja la presència del notari Pere Sabater relacionat amb la vida de la ciutat i amb un grup social

* La redacció d'aquest article i la corresponent investigació han estat possibles gràcies a una beca de recerca que ens fou concedida per la Universitat Rovira i Virgili l'any 1995 per a la realització de la nostra tesi doctoral, dirigida per la Dra. Montserrat Sanmar-

determinat, a més de pertànyer a una de les famílies patrícies locals.¹ Del llinatge hi havia dues branques: una de juristes i l'altra de mercaders. La que ens interessa és la primera, en la qual ja apareix un Joan Sabater, notari, que fou *conseller* en diverses ocasions a la fi del segle XIV² i *cònsol* l'any 1378, tal com ho recorda Recasens. Diu Cortiella que el comerç va portar molta riquesa a la família Sabater al segle XIV. El prestigi social li va venir pel suport que van oferir al rei Pere IV en el plet de les jurisdiccions. Cortiella no distingeix els Sabater mercaders dels juristes, però diu que al segle XV hi havia un Pere Sabater jurista que es dedicava al comerç i que tenia un pes important en el govern de la ciutat.³ El nostre notari, en Pere Sabater, era fill del ja anomenat Joan Sabater, va exercir la professió seguint segurament la tradició familiar i va tenir una destacada participació en la vida del municipi.

Sabater tenia una casa al carrer *dels Pintors*,⁴ a la ciutat de Tarragona, tal com consta a l'inventari dels seus béns,⁵ limitant amb Francesc Ferrer,

tí Roset. Aquesta recerca s'inclou també en les activitats del projecte de recerca PS95-0161, dirigit per la Dra. Coral Cuadrada Majó i al qual estem adscrits.

1. Josep M. RECASENS I COMES, *La ciutat de Tarragona*, Barcelona: Ed. Barcino, 1975, v. 2, p. 318-319.

2. Montserrat SANMARTÍ ROSET (ed.), *Actes Municipals 1397-1399; 1399-1400*, Tarragona: Publicacions de l'Ajuntament de Tarragona, 1991 (Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal; 8), p. 72. Entre 1397 i 1399 apareix repetides vegades un tal Jaume Sabater, possiblement de la branca dels comerciants a què es refereix Recasens, i també un Joan Sabater. Tots dos són anomenats contínuament entre els membres del Consell de Tarragona, ja que acudeixen sempre a les reunions de la institució.

3. Cfr. Francesc CORTIELLA I ÒDENA, *Les lluites socials a Tarragona a la primera meitat del segle XV*, Tarragona: Gràfiques Gibert, 1981, p. 59-60.

4. És l'actual carrer de la Nao. Cfr. Juan SALVAT BOVÉ, *Tarragona antiga y moderna a través de su nomenclatura urbana (siglos XIII al XIX)*, Tarragona: Excel·lentíssim Ajuntament de Tarragona, 1981, p. 153-158.

5. Arxiu Històric de l'Arquebisbat de Tarragona (AHAT), Notaria de Tarragona, caixa 30, *Llibre d'inventaris, II (1438-1446)*, f. 36 (d'ara endavant el citarem com a Inventari). L'inventari es realitza el dia 7 de febrer de 1439 a petició de l'esposa del difunt notari «... *pro conservacione dotis, sponsalicii et aliorum iurium suorum*...». Archivo Histórico Nacional (AHN), *Clero*, libro 14.503. Es tracta d'un llibre de capbreus de la Comunitat de Preveres de la Catedral, on apareix la notícia que Pere Sabater, notari, paga 4 sous el dia de Sant Joan per una casa que té al carrer dels Pintors, la qual limita amb Jaume Tarragó, amb dues vies públiques –no diu quines– i amb el portal i el mur vell de la ciutat. La referència és del dia 24 de juny de 1415 i es refereix, potser, a una casa diferent de la que cita l'inventari de l'any 1439. El buidat sistemàtic d'aquesta secció de l'AHN fou possible gràcies a una

amb Gabriel Rostoll i amb la muralla i amb el carrer de la Mota a la part posterior.⁶ En aquest notable hospici hi havia diverses dependències amb tota una sèrie d'objectes que queden perfectament detallats a l'inventari.⁷ El recorregut s'inicia per l'entrada, amb l'estàbia al costat on es troba «*una mula de sella veylla de pèl negra ab sella i fre*», un dels primers elements que denoten en part el nivell econòmic del notari.⁸

Als costats de l'entrada hi ha un «*celleret del vinblanch*» i una «*botiga de l'oli*», dependències en les quals hi ha diversos objectes relacionats amb el vi i amb l'oli, sobretot gerres i altres recipients, alguns dels quals són plens. En aquestes estances també hi ha eines del camp i ferramenta.

Després se cita el «*pla de la grassa*», on es troba un dels objectes més interessants d'aquest inventari: «... *un retaula de fust on és pintat sent Cristòfol (ratllat) sotil. Ítem, un canalobra ficat en la paret*».⁹ Això ja denota un dels aspectes de la religiositat del moment i, sobretot, com la pràctica devocional de la família de Pere Sabater es mou dins de les coordenades religioses de l'època. Dins d'aquest ambient, d'una banda apareixen noves devocions entorn de la figura humana i adolorida de Crist –Sabater posseeix una imatge de la Pietat penjada al portal de la cambra i un retaule amb la Mare de Déu i Crist a l'escriptori– i, de l'altra, es reafirma la vida enfront d'una mort cada vegada més temuda.¹⁰ Un exemple d'aquest darrer aspec-

beca que vam obtenir el 1991, adscrita al projecte d'investigació PB87-0174, de la CICYT, dirigit per la Dra. Emma Liaño com a investigadora principal, a qui volem agrair el seu suport. Si bé la majoria de les dades extretes de la documentació estava encaminada a una investigació sobre l'art gòtic, en vam obtenir moltes d'altres de caràcter general, relacionades amb la història de la Tarragona baixmedieval.

6. AHAT, Notaria de Tarragona, caixa 30, *Llibre d'inventaris, II (1438-1446)*, f. 152. Al mateix llibre trobem l'inventari de Francesc Ferrer (1440, gener, 15), on es diu que posseeix una casa que limita amb la de Pere Sabater, amb l'hereu de Morell i amb el carrer de la Mota, per la part de darrere, i amb el carrer dels Pintors, per la part de davant.

7. Teresa M. VINYOLÉS, *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1985, p. 62-71. L'autora posa l'exemple de diverses cases de mercaders i persones notables de la Barcelona del segle XV. En el recorregut que allí es suggereix sobre les dependències d'aquelles mansions, trobem moltes similituds amb la casa de Pere Sabater.

8. Sobre el nivell econòmic dels notaris, *vid.* Marc TORRAS I SERRA, «Els béns dels notaris de Manresa en el segle XV», a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Estudis; 7), p. 643-651.

9. Inventari, f. 37v.

10. Cfr. Daniel PIÑOL ALABART, *A les portes de la mort. Religiositat i ritual funerari al Reus del segle XIV*, Reus: Centre de Lectura, 1998, p. 25-50.

te és precisament la presència d'una imatge de Sant Cristòfor al replà de l'escala. Aquesta devoció es popularitzà al llarg del segle XIV ja que, segons una creença molt estesa, si es mirava l'efigie d'aquest sant s'allargava la vida un dia més.¹¹

Destaca després la sala o menjador, on hi ha una taula amb quatre potes, dos bancs de taula grans, dues cadires i uns altres dos seients. A partir d'aquí, el mobiliari es diversifica i arriba gairebé al descontrol, ja que hi trobem des d'un «*drap de paret pintat ab moltes istòries*» fins a eines per a pentinar i cardar la llana, armes —«*un lancer de fust ab III lances e un dart e un degondart. Ítem, III pavessos sotills*»— o elements de joc —«*dos tauleyls de jugar a taules*»—, que lliguen molt bé amb la bossa d'escacs que trobem a la cambra major i amb la que trobarem a l'escriptori.

Però abans d'anar a les cambres, cal passar per la cuina, peça indispensable on hi ha tots els atuells necessaris per a la confecció dels aliments. Cal fer notar que bastants d'aquests estris culinaris són d'aram o de ferro, cosa que denota una vegada més la condició econòmica del nostre protagonista.¹² La cuina de Sabater es troba al primer pis i és descrita després de l'escala i del menjador, ubicació corrent a l'època en les cases notables, ja que així era fàcil transportar els plats dels llocs on s'elaboraven al lloc on es consumien.¹³ Relacionat amb la cuina, hi ha el pastador, tot i que a l'inventari se cita després de l'escala. Sembla que aquesta habitació es trobava en la majoria de cases a l'entresol, segons García Marsilla. Allí hi ha els estris i mobles adients per a la confecció del pa, a banda d'alguna eina per al tractament de la llana.

Per entrar a la cambra major, cal passar per un portal en el qual hi ha «*un retaula que està al portal de la cambra en què és pintada la Pietat*», i hi destaca un tauler d'escacs amb les seves corresponents peces —«*un taulell de squacs ab son bossot ab squachs*»—.¹⁴ En aquesta habitació, el notari hi

11. Luis MALDONADO, *Génesis del catolicismo popular. El inconsciente colectivo de un proceso histórico*, Madrid, 1979, p. 141. La intercessió de Sant Cristòfor entra de ple en l'ambient de por a la mort i del desig de viure que tan generalitzadament es manifesta a la Baixa Edat Mitjana.

12. J. Vicente GARCÍA MARSILLA, *La jerarquía de la mesa. Los sistemas alimentarios en la Valencia bajomedieval*, València: Diputació, 1993 (Història Local; 13), p. 148-152. Aquest autor fa notar les desigualtats econòmiques que es poden deduir del parament de les cuines i del seu material, així com del combustible utilitzat.

13. Prenem aquesta idea de J. V. GARCÍA MARSILLA, *ibidem*, p. 146.

14. A l'escriptori també hi ha una bossa amb peces dels escacs, però allí falta el tauler, o almenys no se cita a l'inventari.

tenia diverses armes, un llit amb cortinatges amb la corresponent màrfega i un matalàs amb ratlles blaves i blanques, un armari i una caixa amb la roba, mobles que eren els habituals en les habitacions de l'època, tant la roba de llit com la de taula —«*tovallons de lli squaquats larchs ab listes blaves als caps*». Això no obstant, l'armari no era tan corrent, atès que eren més utilitzades les caixes per a guardar la roba de casa i la roba de vestir.¹⁵ Dins de l'habitació hi ha també uns brandons de cera blanca encetats que porten pintat el senyal de la ciutat, segurament utilitzats per Sabater per assistir a algun dels oficis religiosos de la ciutat. Era costum tarragoní que els portants del pal·li a la festa de Corpus, generalment prohoms de la ciutat i persones notables, portessin ciris guarnits amb els símbols heràldics de Tarragona.¹⁶ Finalment, cal destacar la presència d'uns paternòsters de coral i uns altres de gaieta, objecte devocional molt freqüent a l'època i que ens posa novament en consonància amb la pràctica religiosa d'aquell moment.

Després trobem dues recambres més i una cambra al pis de dalt —possiblement el segon pis— i una altra de situada «*al cap de la grassa*». Una vegada més, la diversitat d'objectes es fa present, però creiem convenient destacar que, a les dues recambres, hi ha ceràmica de «*Màlichia*»,¹⁷ un armari, una estora valenciana, tapissos amb senyals de molts colors, diversos objectes de plata i una caixa amb 1.166 sous, 1 diner i mallà. A les habitacions superiors, es menciona un llit de posts amb la màrfega plena de palla, un taulell d'escriptori i un bres d'infant com a mobiliari més interessant. Pel que fa a la roba, hi ha diverses hopes, una de les quals és fosca i es diu que és de la filla petita, la qual cosa denota la presència d'algun infant a la casa. Trobar també un matalàs i, sobretot, un travesser ple de ploma, ens mostra una vegada més la condició econòmica del propietari difunt i dels béns que integren l'herència. Aquests queden complementats amb un pòrtic —«*por-*

15. Maria BARCELÓ CRESPI, «El ritmo de la comunidad: Vivir en el mundo rural, los trabajos y los días. El ejemplo de Mallorca bajomedieval», a *La vida cotidiana en la Edad Media: VIII Semana de Estudios Medievales*. Nájera, Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, 1998, p. 129-168.

16. Francesc CORTIELLA, *Una ciutat...*, cit., p. 314-316. Coral CUADRADA MAJÓ, «Oci i diversió a les societats preindustrials: L'exemple català a la Baixa Edat Mitjana», a *Espai i temps d'oci a la Història: XI Jornades d'Estudis d'Història Local* (Palma, 14-17 de desembre de 1992), Palma de Mallorca: Conselleria de Cultura del Govern Balear, 1993, p. 327.

17. Maria BARCELÓ, Guillem ROSSELLÓ BORDOY, *Terrissa. Dades documentals per a l'estudi de la ceràmica mallorquina del segle XV*, Palma de Mallorca: Canon, 1996. Se cita en aquest treball la presència repetida de peces d'obra de Màlichia als aixovars mallorquins.

cho»– amb un galliner poblat amb cinc gallines, un gall, deu pollets i una lloca. Però l'estança que destaca per damunt de totes, i la que desperta el nostre interès personal, és l'escriptori. Es tracta d'una habitació amb llibres i on transcorre part de l'activitat quotidiana de Sabater, amb una sèrie d'objectes que denoten la seva condició professional.¹⁸ La seva importància mereix una atenció a part, ja que ens mostra a més un home propietari d'una notable biblioteca. Afegim a tot això la casa on és l'escrivania –«*scrivania comuna de la ciutat*»–, per la qual pagava un cens anual de 5 sous. Ubicada a l'actual carrer de *les escrivanies velles*, nomenclatura que no resulta en absolut casual,¹⁹ ens posa en relació amb la seva activitat com a notari públic de la ciutat de Tarragona.

En el mateix inventari, se cita una altra bodega –«*lo celler appellat de la Parra*»–, situada a «*lo carrer de la Presó*» i que té com a límits l'església de Natzaret i l'abadia d'aquest temple. Igual que a casa seva, aquí tenia alguns elements que ens porten a intuir una certa activitat comercial per part del notari:

«Ítem, un cub gran de XXXXV somades. Ítem, un brescat gran. Ítem, un cubellet ab son brescat de XIII somades. Ítem, una bóta plena de XI somades. Ítem, altre bóta buyda de VI somades. Ítem, tres bótes mareses buydes. Ítem, una portadora gran redona. Ítem, dos parels e mig de portadores. Ítem, dues miges bótes, una sufficient, l'altre sotil. Ítem, una gran encerpellada, sotil, oliera. Ítem, un arare. Ítem, un cribes d'espardar lli. Ítem, dos petges de taula. Ítem, un parell de manols de fer belles bótes. Ítem, un coster qui sta davant lo cub. Ítem, un cabiró de teix. Ítem, molts troços de fusta. Ítem, una exeta de coura.»²⁰

No són aquestes les úniques propietats de tipus urbà que tenia Sabater. Hem d'afegir «*la meytat ab una botiga*» a la plaça de la vila d'Alcover,²¹

18. Com a referència, vid. Xavier LENCINA PÉREZ, «Els objectes culturals en l'entorn quotidià dels notaris barcelonins del segle XVII», a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Estudis; 7), p. 607-615.

19. Juan SALVAT BOVÉ, *Tarragona antigua...*, cit., p. 278-279. La casa limita amb mossèn Geverdà, amb Francesc Cerdà i amb la Cambreria, edifici pertanyent a la dignitat del Capítol Catedralici encarregada de dotar de vestit els canonges. El nom del carrer, segons Salvat, data del segle XIII i se sap que hi havia, al mateix carrer, la casa del consolat.

20. Inventari, f. 49v.-50. Per aquesta propietat, segons diu el document, paga al prior de la Catedral de Tarragona un cens de 5 sous per la festa de Sant Miquel.

21. Josep M. RECASENS I COMES, *La ciutat...*, cit., p. 111-113. Recasens cita l'inventari però no ens diu la seva procedència, encara que suposem que es tracta del mateix que hem analitzat. Reflecteix també la faceta negociadora de Sabater i es fa ressò de la propietat que té a Alcover.

on hi ha 45 «*gerres valencianes*» buides, unes altres 62 també de buides i més velles i 16 que estan plenes d'oli. Cal dir que la mobilitat exportadora de la ceràmica valenciana era elevada, per això és normal trobar-ne al Camp de Tarragona i també en altres llocs dels regnes catalans.²²

Finalment, cal citar les propietats rústiques, que també apareixen com és lògic a l'inventari. Tal vegada és d'on procedia la matèria primera de la producció de vi i oli. En primer lloc, s'hi troba un verger, pel qual pagava 34 sous al prior de la Catedral, per la festa de Sant Miquel. Sabater era també propietari d'una vinya franca a la *Rabassada*, una altra a les *Terres Cava-des* i dos «*ferreginals*». A partir d'aquestes dades i de la presència d'una gran quantitat de tines, podem apuntar que Sabater, com a complement a la seva professió, realitzava activitats relacionades amb el vi i l'oli. Fins i tot és possible que es dediqués a la seva comercialització. Així, l'any 1407 entrà a la ciutat «*VI somades IX cortès*» de vi, per les quals va pagar una lliura, disset sous i un dinar al municipi en concepte d'imposició per raó de la «*mesa del vi*».²³

Que el notari Pere Sabater es dediqués a la producció de vi no és gens casual, no tant per la seva posició destacada dins de la ciutat, sinó per la importància que tenia el vi a Tarragona, tal vegada la principal activitat agrària local,²⁴ que va experimentar un destacable augment al principi del

22. Cfr. Maria BARCELÓ CRESPI, Guillem ROSSELLÓ BORDOY, *Terrissa...*, cit., p. 54-59 i 191 i s. Es remarca la importància de la ceràmica valenciana a Mallorca, sobretot a partir de l'arribada de terrissers de Paterna, lloc on la producció de ceràmica era notable.

23. Arxiu Històric de Tarragona (AHT), Acords Municipals, *Clavaria, 1407-1408*. El clavari, oficial del municipi encarregat dels comptes, anota als seus llibres les quantitats de vi que han entrat a la ciutat entre primers d'agost i el 15 de octubre de 1407, acompanyades de les impositons que cadascú ha de satisfer a les arques municipals. La política proteccionista de la ciutat cap a tot allò que suposa la producció vinícola, des de la cura dels cultius fins a la prohibició d'entrar vi nou o vell en determinades èpoques de l'any, es reflecteix en diverses ordenances. Cfr. Jordi RIUS I JOVÉ, Montserrat SANMARTÍ I ROSET (eds.), *Ordinacions de la mesa del vi de la ciutat de Tarragona, 1382-1424*, Tarragona: Publicacions de l'Ajuntament de Tarragona, 1995 (Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona; 10), p. 27-128. És de destacar la introducció històrica d'aquesta edició, en la qual es contextualitza tota la problemàtica que hi havia a Tarragona entorn de la qüestió del vi. En aquest problema participaven també com a protagonistes els canonges de la Catedral i l'arquebisbe, que entraven vi sense passar per les càrregues impositives municipals, fet que permetia poder-lo comercialitzar a millor preu. No era aquest el cas de Sabater, que sembla que complia amb les seves obligacions i que contribuïa al manteniment de la ciutat, tal com manaven les ordenances.

24. Maria BONET DONATO, *Aproximació a la societat i economia de Tarragona a la plena Edat Mitjana*, Tarragona: Diputació, 1996, p. 77-78. Als segles XIII i XIV, el vi enca-

segle XV i que es va manifestar, no només en el moviment pecuniari, sinó també en un increment de la protecció per part del poder municipal,²⁵ per bé que aquesta situació no era sinó la continuació del que es venia observant, a partir de la documentació, al llarg de l'anterior centúria.²⁶ Sabater aprofità la bonança econòmica i participà també del moment d'apogeu de la viticultura local, encara que la documentació no ens permet extreure'n més dades, ni a nivell general ni en el cas concret del notari tarragoní.

A partir del que hem dit i el que hem observat ràpidament, confirmem el caràcter de personatge amb un nivell econòmic i una posició destacada en la vida de la ciutat. El seu capital devia de ser rellevant, ja que l'any 1411 apareix Sabater com a màxim prestador en la compra de blat per a la ciutat. Aquesta quantitat suposava el 40% de l'import total que van deixar els ciutadans a la ciutat aquell any.²⁷ Les teles i les robes de la casa, els objectes de cristall que té, les imatges religioses, etc. ens presenten una casa i un propietari rellevant, immers en la vida econòmica de la ciutat, en el pensament religiós del seu temps i, com veurem més endavant, en la cultura del moment.

El notari

De l'esdevenir quotidià dins de la casa de Sabater, no en sabem res més. Però la documentació ens ofereix dades sobre la seva activitat professional: la notaria. Es tracta del dia a dia de la seva ocupació fora de casa, de cara a la clientela de l'escrivania local o del servei al municipi. En primer lloc, cal dir que era notari públic de la ciutat de Tarragona per autoritat de l'arquebisbe,²⁸ que era qui, per raons de jurisdicció, ostentava la titu-

ra no es pot considerar la principal activitat al camp, ja que és superat pel conreu de cereals i la producció d'oli.

25. Francesc CORTIELLA, *Una ciutat catalana a darreries de l'Edat Mitjana: Tarragona*, Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1984, p. 185-188; *id.*, «La producció vinícola a la ciutat de Tarragona al segle XV», a *Jornades sobre la viticultura de la conca mediterrània*, Tarragona: Universitat de Barcelona, 1986, p. 571-581.

26. Daniel PIÑOL ALABART, «El vi a Tarragona a finals del segle XIV», *Lligalls* (Reus), 3 (1993), p. 22-26.

27. Francesc CORTIELLA, *Una ciutat...*, *cit.*, p. 146.

28. AHT, *Pergamins*, C.1, perg. 6, i C.3, perg. 49. «*Sig+num Petri Çabaterii, pro reverendisimo domino archiepiscopo et eius auctoritate, notarii publici Terracone.*» A l'Arxiu

laritat de gran part de les notaries públiques de la zona. No només a la pròpia ciutat, on radicava l'*escrivania comuna*, sinó també en altres poblacions del *Camp de Tarragona* i de la majoria de la diòcesi. De fet, quan el cardenal Francesc Vidal i Barraquer va manar a mossèn Sanç Capdevila la constitució de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, l'any 1921, va ordenar recollir la documentació de les parròquies de la demarcació que fos anterior a 1750. Juntament amb les notables sèries de llibres sagraimentals, van arribar a la ciutat les importants sèries de les notaries parroquials.²⁹ Aquestes estaven regentades pels rectors o vicaris, que en algunes ocasions les arrendaven a notaris professionals, però la titularitat de les quals és evident que pertanyia al rector i, com a senyor eminent, a l'arquebisbe.³⁰ Aquest era qui tenia potestat per nomenar notaris públics a la seva jurisdicció, qüestió que va comportar algun problema amb l'altre gran senyor del *Camp*: el rei.³¹

Trobem Pere Sabater exercint la seva professió a la fi del segle XIV: validant escriptures a l'*escrivania comuna* amb la seva subscripció, en la qual figura la lletra *Tau*, que és el signe que identifica els notaris apostòlics de Tarragona des de l'any 1291.³² Fruit d'aquesta activitat, existeixen a més els set llibres notariaus que es conserven a l'Arxiu Diocesà, en una sèrie iniciada l'any 1401.³³ Aquests llibres, relligats molt posteriorment amb cobertes de cartró, estan relativament ben conservats. No gaire afec-

Històric de Tarragona es conserven alguns pergamins en els quals apareix Sabater com a validador, bé que en altres ocasions ho fan regents de la notaria, com ho són Pere Camprodon, l'any 1413, i Joan Fonolleres, el 1421.

29. Salvador RAMON I VINYES, Manuel M. FUENTES I GASÓ, *Inventari dels protocols notariaus de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1987, p. 7-8. Els manuals notariaus s'inicien l'any 1228 amb el primer de la parròquia de Santa Maria d'Alcover, el més antic dels conservats als arxius catalans.

30. Sobre la implantació del notariat públic i el relacionat amb la titularitat de les notaries, cfr. Daniel PIÑOL ALABART, «El notariat a Reus al segle XIII. Una aportació a la seva història», *Anuario de Estudios Medievales* (Barcelona), 26,2 (1996), p. 979-1.001.

31. Una de les diferències que es van produir precisament a l'època que ens ocupa va ser l'afer dels salaris dels notaris de la ciutat de Tarragona. Sembla ser que aquests abusaven en els preus dels aranzels i es va haver d'arribar a una solució, utilitzada en diverses ocasions com a moneda de canvi per a solucionar altres assumptes entre el jerarca metropolità i el monarca. Vegeu també les referències a la n. 38. Cfr. F. CORTIELLA, *cit.*, 1984, p. 27-47.

32. Salvador RAMON, F. Xavier RICOMÀ (eds.), *Índex Vell. Índex dels documents de l'arxiu de l'Arquebisbe. 1679*, Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1997, p. 57-58.

tats per la humitat ni pels insectes, permeten veure'n les característiques principals, entre elles l'escriptura. Són diverses mans les que van redactar els instruments anotats als llibres, cosa que fa difícil esbrinar quina lletra és la que pertany al notari titular. Moltes minuts foren escrites pels oficials de l'escrivania, pels escriptors jurats, com ara Arnau Maçó,³⁴ Bernat Albiol, Berenguer Pagès, Gabriel Sedó i Ramon Verdú.³⁵ Pel que fa a la part física dels llibres, cal dir que es van elaborar amb cura, deixant els marges adequats on s'anotaven els aranzels o si els clients no havien satisfet l'import de l'escripturació del contracte. Presenten els mateixos senyals en la ferma i en el jurament que es poden observar en tots els manuals notariais baixmedievals del Camp de Tarragona.³⁶

Algunes dades ens porten a intuir que, a més de tenir l'autoritat de l'arquebisbe per a exercir l'ofici de notari i de posseir la notaria pública, era també notari per autoritat reial, amb un signe notarial diferent del que ja tenia. Aquesta duplicitat era possible en aquells temps al Principat de Catalunya.³⁷ El 1437, encara que també en anys anteriors, el trobem com a testimoni en trasllats, per exemple en la còpia que es fa d'un privilegi conce-

«Ítem, una ordinació feta per lo archebisbe don Rodrigo en què manà a Miquel Boter, notari públich de Tarragona, que en tots los actes que autenticaria ell o altri per ell haguessen de fer lo senyal de Sta. Tecla en esta forma T y vol que la guardeu també sos successors en dit offici; feta a 10 de les calendes de noembre...». La concisió de la notícia està motivada pel mateix caràcter d'índex del citat llibre, única referència sobre l'arxiu episcopal de Tarragona, que fou incendiat el 1813 per les tropes franceses. No obstant això, ens deixa entreveure precisament l'autoritat que té el metropolità respecte a les notaries i els seus oficials.

33. Salvador RAMON, Manuel M. FUENTES, *cit.*, 1987, p. 289. Entre els llibres de Sabater n'hi ha també alguns que podrien correspondre als anys de la seva activitat, però no ens és possible de determinar-ho amb precisió.

34. AHAT, Notaria de Tarragona, *Llibre 19 (1401-1403)*. Aquest apareix citat repetides vegades com a «*scriptor*» jurat i substituït «*in tabellionatu Terrachone sub Petro Çabaterii*».

35. AHAT, Notaria de Tarragona, *Llibre 20 (1403)*.

36. En la nostra tesi doctoral, en curs d'elaboració, estem analitzant exhaustivament les característiques dels llibres notariais camptarragonins del segle XIII i mitjan segle XIV i comprovem com, en general, les seves característiques encara es mantenen al segle XV.

37. Cfr. Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, «El notariat català: origen i evolució», a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Estudis; 7), p. 140-143. Ja al llarg del segle XIII es diversificà la professió notarial, amb notaris de nomenament reial, de creació municipal, de creació senyorial laica o de creació senyorial eclesiàstica. La ciutat de Tarragona i el Camp pertanyen a aquest últim cas. Si un era notari amb més d'un nomenament, podia tenir també un doble signe notarial.

dit a la ciutat l'any 1240 perquè els ciutadans i habitants del Camp de Tarragona fossin lliures i francs de salaris a les notaries.³⁸ Al voltant d'aquest problema no és estrany que es fes un doble trasllat d'aquest privilegi, en sengles pergamins, l'any 1437. Eren moments de tensió en les relacions entre la ciutat i el jerarca metropolità i una de les qüestions que estava en joc era el preu de les escripturacions. A més, entraven en el conflicte elements de política municipal relacionats amb la jurisdicció d'ambdós senyors locals: el rei i l'arquebisbe. Tal vegada aquest fou el motiu pel qual Sabater i els altres notaris canviaren la seva subscripció i mencionaven l'autoritat reial que els conferia la fe pública necessària per a l'exercici de la seva professió.³⁹

Però la tasca professional de Pere Sabater no acabava a l'escripció comuna de la ciutat. La seva condició de notari li va permetre accedir al càrrec d'escripció del Consell, lloc que ocupà entre els anys 1399 i 1416.⁴⁰ D'aquesta manera, a més de tenir cura de la notaria pública de la ciutat, per a la qual comptava amb regents i escriptors, tal com hem vist, era responsable dels llibres d'actes municipals i de gran part de l'aparell burocràtic del govern local. Això el posava en contacte directe amb les elits del poder, bé que amb això no volem dir que abans de ser escripció municipal no hi estigués ja. És de creure que la seva posició econòmica i social segurament el relacionaven des de sempre amb els grups dominants de la societat tarragonina, sia amb l'oligarquia local sia amb les jerarquies eclesiàstiques. L'accés al càrrec d'escripció municipal, i també la seva tasca de titular de l'escripció local, el situava en una posició privilegiada des d'on observava l'esdevenir dels ciutadans. Per la seva oficina passaven tots els afers de la ciutat, la vida quotidiana de tots els veïns i era on es descabdellaven els assumptes del govern municipal, des dels més trivials fins als més influents. Estar situat en aquest lloc preferent és evident que el dotava d'un prestigi social i fins i tot d'un paper rellevant en qüestions polítiques.⁴¹

38. AHT, C.3, perg. 6/3. Pere Camprodon, que abans validava com a regent, ara ho fa com a notari per autoritat reial. De l'original, C.16, perg. 2, existeix una altra còpia a C.16, perg. 1, per bé que en aquest exemplar no és Sabater qui actua de testimoni, sinó Llorenç Perull i el ja conegut Joan Fonolleres.

39. Francesc CORTIELLA, *Una ciutat catalana...*, cit., p. 21-53. Es posa de manifest aquesta problemàtica que va afectar tant la política municipal tarraconense dels primers decennis de la quinzena centúria.

40. *Ibidem*, p. 123.

41. Agustín RUBIO VELA, *L'escripció municipal de València als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura*, València: Generalitat Valenciana, 1995 (Història. Sèrie

L'inici de la seva responsabilitat municipal consta en l'obertura del Llibre d'Actes Municipals de l'any 1399.⁴² Això succeí el primer dia d'abril i, uns dies més tard, el mateix Sabater demanà al Consell que «... *volgués saber quin salari hauria de regir la scrivania cascun any, l'onrat Consell determena que lo dit Pere Çabater haja a fer tots actes que toquen a la ciutat, axí ordinaris com extraordinaris e haja per salari viginti quinque libras*». L'annualitat no es cobrava d'una sola vegada, sinó que Sabater anava rebent el sou a poc a poc, de mans del clavari Nicolau Rocafort. Aquest, tal com consta als llibres de clavaria, paga a Sabater el mes d'agost, el desembre i el mes d'abril de l'any següent.⁴³

Les funcions pròpies del càrrec encomanat a l'escrivà eren bàsicament dues: la redacció dels llibres de les actes de les reunions del *Consell* i els documents del *consolat*,⁴⁴ i també la presa de jurament reglamentària de tots els consellers així com el recompte dels vots.⁴⁵ Era designat per un

Minor; 24), p. 41-43. S'indiquen en aquestes pàgines les qüestions que van portar a revaloritzar a la ciutat de València el càrrec d'escrivà de la Sala a mitjan segle XIV. Després d'un període de crisi en el qual es nomenaven els escrivans municipals quasi per la força –ningú no volia portar aquesta responsabilitat a causa de l'escassa remuneració–, es va passar a un creixent interès per ocupar el lloc; el mòbil n'era precisament el prestigi que això comportava.

42. Montserrat SANMARTÍ I ROSET (ed.), *Actes Municipals...*, cit., 1991, p. 67.

43. *Idem*, p. 108: «*En Nicholau etc., dats e paguats a-n Pere Çabater, notari e scrivà del consell de la ciutat, octo libre sex solidos octo denarios per son salari de la scrivania de terça dels meses de abril, maig, juny e juliol proppassats. E en la paga recobrats etc., de aquest salari hi ha determinació de consell feta a XX d'abril proppassat. Scrit en Terracone, a IIII d'agost l'any damunt dit*»; p. 120: «*En Nicholau, etc., dats e pagats a-n Pere Çabater, notari e scrivà del consolat, per son salari de la terça dels meses de setembre, uytubre, noembre passats e deembre present, VIII lliures, VI sous, VIII diners. E recobrats, etc. Scrit en Terragona, a IIII de deembre l'any damunt dit*»; p. 132: «*En Nicholau, etc., dats e paguats a-n Pere Çabater, notari et scrivà del consolat, per la terça de son salari dels meses de gener, febrer, març passats e abril present, uyt lliures VI sous VIII. E recobrats etc., Scrita a VI d'abril, l'any MCCCC*».

44. Cfr. Agustín RUBIO VELA, *L'escrivania...*, cit., p. 21-24. Si bé es tracta de la ciutat de València, el cas és extrapolable a la Tarragona baixmedieval, encara que hem de tenir en compte les diferències demogràfiques i socials.

45. AHT, *Acords Municipals*, n. 16, f. 3. El dia 25 d'abril de 1400, Sabater pren el jurament dels nous càrrecs municipals: «*E abans que los dits honrats novells cònsols fossen presentats a mossèn lo vicari, ço és di ... a [sic; hi ha espais en blanc com si el notari els hagués reservat per a insertar posteriorment la data, cosa que no va fer] d'abril, los dits honrats en Ponç Guerau, en Pere Tost e en Pere d'Avinyó juraren en poder de mi, dit Pere Çabater, notari e scrivà del Consolat a Déu e als Sants IIII Evangelis de tenir e observar*

temps indefinit, sempre que no sorgissin incompatibilitats entre els respectius escrivans i la institució municipal, i podia durar en el càrrec fins a la defunció o la renúncia de l'interessat. De fet, diu Cortiella, l'única renúncia coneguda en un període de 75 anys fou precisament la de Pere Sabater, qui es va dirigir a les autoritats el 1416 per a deixar el càrrec. Fou substituït en les seves funcions pel també notari Pere Campredó.⁴⁶

No va ser aquesta l'única diferència sorgida entre les autoritats i l'escrivà. Ja ben aviat, l'any 1402, es va produir una reducció general dels sous dels empleats del municipi que assignava a l'escrivà 12 lliures anuals, en detriment de les 25 lliures que havia de cobrar segons hem vist més amunt. Sabater va presentar una reclamació i li van ser destinades 20 lliures l'any,⁴⁷ que sumava als aranzels que cobrava pel seu treball com a notari públic de Tarragona que exercia a l'escrivania comuna.

L'home de lletra

Finalment, per concloure aquest breu estudi, ens centrarem en una altra important faceta de la personalitat del notari Pere Sabater. En coneixem els seus béns, la seva casa, la seva professió i, a través de l'inventari, ens endinsem en el seu escriptori i la seva biblioteca. Aquesta ens manifesta un espai per a la intimitat entre el notari i els seus llibres. De fet, és aquesta una característica de la lectura a la fi de l'Edat Mitjana: es converteix en una activitat cada vegada més privada, silenciosa, sobretot entre la noblesa i l'aristocràcia. De tota manera, aquesta modalitat es comença a estendre a altres capes socials, sense arribar a les més baixes, i un exemple el tenim en el notari Sabater. Aquesta lectura íntima fa també que el lector s'apropi a una experiència religiosa de tipus laic que proporciona els mitjans neces-

tots los capítols ordonats sobre la talla e lo regiment que fets són e per los dies XII o major partida d'ells d'ací avant se faran e exeguir e fer exeguir aquells e no contravenir en alguna forma o manera. Ítem, juraren tenir e observar lo empenyorament del diner de l'erbatge. Ítem, los privilegis de les vinyes e les ordinacions de les orles.»

46. Francesc CORTIELLA, *Una ciutat catalana...*, cit., 1984, p. 123. AHT, *Acords Municipals*, n. 35, f. 6v.: «Ítem, lo honrat Consell, attenant que-l discret en Pere Çabater, notari, ha jaquida la scrivania del Consolat de la ciutat, elegiren en scrivà del Consell de la dita ciutat del dit Consolat en Pere Campredó, notari, donant et atorguant-li la dita scrivania ab la pensió e altres emoluments acustumat». Això succeeix el dia 29 de maig de 1416.

47. *Ibidem*.

saris per a arribar a una relació individual amb Déu. Serà l'hora de Tomàs de Kempis o de la lectura de la vida de Crist, a través dels quals es trobaran aquests mitjans per a la contemplació, juntament amb els cada vegada més estesos llibres d'hores. Aquests vénen a satisfer precisament les necessitats d'una experiència espiritual individualitzada. Tot això ho trobem a l'escriptori del nostre notari, en el qual hi ha també indicis suggerents sobre les seves preferències literàries i sobre la seva formació intel·lectual.⁴⁸

En principi, no és gens estranya la presència d'una habitació de la casa d'un notari que estigui destinada a l'escriptura i la lectura.⁴⁹ Els notaris van ser, bàsicament des de la implantació del notariat públic, uns factors bàsics del procés d'alfabetització i van esdevenir, en alguns casos, els intermediaris entre el poble il·letrat i el poder.⁵⁰ Fins i tot podem afirmar que, almenys a Catalunya, la institució notarial va calar a fons en la societat, va incrementar a poc a poc el seu prestigi i va participar de l'auge en el qual es movia la societat i el seu entorn més immediat.⁵¹ Els notaris es van erigir en àrbitres de la nova situació, tant en l'àmbit urbà com en el rural, on el notari compartia el seu prestigi i autoritat juntament amb el rector, bé que en la majoria d'ocasions ambdós papers es fonien en una sola persona. A més, influïen tant en la societat que aquesta els necessitava per a plasmar els contractes i els actes sorgits precisament del desenvolupament econòmic —comerç, urbanització, burgesia, capitalisme incipient...—, una societat que necessitava l'escriptura com a element que dota de perdurabilitat aquestes activitats i que

48. Paul SAEGER, «La lectura en los últimos siglos de la Edad Media», a Guglielmo CAVALLO, Roger CHARTIER, *Historia de la lectura en el mundo occidental*, Madrid: Taurus, 1997, p. 194-228. També, Roger CHARTIER, «Las prácticas de lo escrito», a Philippe ARIÈS, Georges DUBY (dir.), *Historia de la vida privada*, Madrid: Altea, Taurus, Alfaguara, 1989, v. III, p. 113-161.

49. Maria BARCELÓ CRESPI, Guillem ROSSELLÓ BORDOY, *Terrissa...*, cit., p. 103-108 i 226-231. Hi ha el comentari i la transcripció de l'inventari de Francesc de Milià, notari de Mallorca (1481). Els autors destaquen la importància dels béns com a mostra de la posició social i econòmica del notari i la rellevància de l'escriptori i la seva biblioteca, normals per la seva condició de notari.

50. FRANCISCO GIMENO BLAY, *La escritura gótica en el País Valenciano*, València: Universitat, 1985, p. 64-66.

51. Laureà PAGAROLAS, «Notariat i cultura: els registres notariais», a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Estudis; 7), p. 335-336. També a Gènova es dona un desenvolupament del notariat en aquesta línia, tal com es reflecteix a Giorgio COSTAMAGNA, *Il notaio a Genova, tra prestigio e potere*, Roma: Consiglio Nazionale del Notariato, 1970.

porta a una inevitable buracratització de la vida quotidiana. Aquesta va quedar reflectida a través de l'escriptura en la immensa quantitat de protocols notariais que es van redactar a partir del segle XIII a les notaries catalanes.⁵²

Sabater va exercir de notari públic a Tarragona, per a la qual cosa disposava d'una oficina. Hi hem de sumar els anys en què fou nomenat escrivà del municipi. Per a desenvolupar aquesta activitat, també tenia el seu espai reservat, segurament prop del lloc on es guardaven els llibres d'actes, embrió de l'arxiu municipal. No obstant això, descobrim que a la seva casa del *carrer dels Pintors* hi ha una habitació per a l'escriptura i la lectura, fet que no vol dir que sigui allí on redactava les escriptures públiques fruit de la seva professió. Aquesta habitació és citada a l'inventari dels seus béns com «*l'escriptori*», que defineix ja obertament la funció que té encomanada dins de l'ordenació de tota la casa. Allí trobem llibres, mobles que ens suggereixen precisament l'activitat intel·lectual del notari i alguns objectes també relacionats amb tot allò. Començant per aquests darrers, trobem cinc canelobres, absolutament necessaris per a la lectura, una caixeta amb peces de pesar florins juntament amb una balança i tres peces més, «*VIII senalles de palma plenes d'escriptures*»,⁵³ té també dues tauletes de comptar,⁵⁴ una taula amb els mesos de l'any representats, un tinter d'estany, un de plom, un de ceràmica i un de fusta adamascat i un cofre petit amb albarans. Junt amb ells, destaquen també algunes armes –«*un ganivet d'argent*», una daga amb la seva funda, un punyal, una espasa, una funda per a ganivets buida–⁵⁵ i eines variades –una cadena amb la seva clau, tenalles, martell, barrina, trossos de ferro que estan situats damunt d'una taula.

52. Josep M. PONS GURI, «Característiques paleogràfiques dels llibres notariais catalans fins el 1351», a *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, Barcelona, 1989, v. I, p. 191-192. Aquí es dóna compte de les sèries de manuals notariais que s'inicien el segle XIII. Per a la zona del Camp de Tarragona i dins del període cronològic que va de 1228 a 1351, ens trobem amb una quantitat propera als quatre-cents llibres, el primer dels quals és el de Santa Maria d'Alcover i que és el que marca l'inici d'un estudi més ampli que estem portant a terme i que té per objecte l'anàlisi de la implantació del notariat públic.

53. Inventari, f. 49. Ho podem traduir per «cistells plens d'escriptures». Suposem que aquestes són de pergamí i que es tracta, tal vegada, d'instruments que els clients del notari no van anar a recollir a l'escrivania.

54. Inventari, f. 49: «Ítem, una tauleta de comptar enguixada. Ítem, altre tauleta enguixada». És possible que es refereixi a una tauleta de cera.

55. D'armes, també en trobem en altres dependències de la casa. Per exemple, ja a l'entrada (Inventari, f. 36) apareixen citats dos «*pavesos sotils*» penjats a la paret. Al menjador (Inventari, f. 38), hi ha un llancer de fusta amb tres llances i un dard i, al seu costat,

Els mobles que hi ha a l'escriptori són una taula per escriure coberta amb un drap de canem blau i amb un canelobre de ferro, un faristol petit, un banc gran, un altre banc gran per a dormir, una cadira plegable, dos escambells de fusta, una banca per a estudiar, un faristol de fusta gran amb el seu peu corresponent, un caixó allargat per a guardar blandons i un calaix de fusta petit sense tapa. Juntament amb tot això, convé citar un retaule petit amb la imatge de la Verge amb el Nen i un «*drap de paret pintat*», en el qual hi ha la salutació de la Verge i la Nativitat, així com un estoig amb cinc parells d'ulleres.

Però no són aquests objectes ni els mobles els que ens interessin més per a descobrir la faceta intel·lectual del notari Sabater. Evidentment que alguns resulten imprescindibles per a l'escriptura i la lectura, però els podríem trobar en altres cases de l'època i no ens evocarien una activitat especial.⁵⁶ Si hi ha quelcom que defineix en gran manera el vessant intel·lectual del notari és la quantitat de llibres que conté aquest escriptori, un total de 84, que apareixen comptabilitzats a l'inventari dels seus béns, bé que al final del llistat de les obres s'afegeixen «*molts d'altres llibres de gramàtica e sotils, de poca valor*».

Primer de tot, observem una qüestió evident i és que no té a casa els llibres notariaus producte de la seva activitat com a notari públic de Tarraгона. Els manuals eren considerats propietat patrimonial del notari, que els donava en herència al seu successor a l'oficina perquè en tragués rendiment amb motiu de l'extracció de còpies a partir de les minutes contingudes en ells. Però en el cas que ens ocupa no els trobem en el ric escriptori del nostre notari.⁵⁷ Hem de pensar, doncs, que els protocols notariaus de

novament tres «*pavesos sotils*». A l'habitació principal, la «*cambrà major*», hi ha dues espases velles (Inventari, f. 40).

56. Al mateix llibre d'on extraïem les dades de la vida quotidiana de Pere Sabater hi ha altres inventaris en els quals apareixen citats llibres, però també n'hi ha alguns en què s'enumeren ulleres, armaris, estudis, tinters o fins i tot plecs de paper valencià.

57. Sobre la qüestió de la propietat dels llibres notariaus, cfr. M. Teresa FERRER MALLOL, Jaume RIERA I SANS, «La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la baixa Edat Mitjana», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, IV (1974), p. 395-428. També, F. Xavier CASADÓ, «El llegat testamentari de protocols a la ciutat de Barcelona (segle XV i primer terç del segle XVI)», a *Estudis sobre la Història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Barcelona: Fundació Noguera, 1988 (Estudis; 1), p. 165-189. Malgrat les diferents disposicions al respecte per evitar la pèrdua dels manuals, la pràctica ens diu que en ocasions eren venuts als mercaders per a ser utilitzats com a esborranys per als comptes o, també, eren subhastats.

Sabater estaven a l'*Escrivania Comuna* de la ciutat formant part de la sèrie que avui es conserva a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, al qual ja hem al·ludit.

El notari que va redactar l'inventari descriu de forma bastant minuciosa cadascun dels llibres que es contenen a l'escriptori i ens en dóna una breu descripció física, en la qual s'inclou el material, les cobertes, en alguna ocasió la grandària i també l'estat de conservació o el valor. La majoria de llibres és de paper, però ens trobem amb un total de 16 llibres que tenen el pergamí com a matèria escriptòria, així com algunes cobertes de fusta —«*de fust, de posts*»—, moltes d'elles cobertes amb «*aluda*», un tipus de pell tova que podia ser de color blanc, vermell, groc, verd o blau, tal com apareix al document que treballem.⁵⁸

A la majoria de llibres de paper, les cobertes són de pergamí, tal com s'acostumava a enquadrar els llibres en aquella època. Pel que fa a la forma, s'ha d'esmentar que en molt pocs casos s'hi fa referència i només es diu si és de «*forma major, forma menor, libra petit, libret...*». En altres ocasions es qualifiquen els llibres amb la paraula «*sotil*» o apuntant que són «*de pocha valor*».

Si les referències a l'aspecte físic dels llibres són interessants, no ho són menys les altres qüestions a les quals s'al·ludeix a l'inventari, on destaquen les que ens indiquen el títol, els autors i fins i tot l'*incipit* d'uns 12 llibres. El títol apareix en 63 ocasions, bé que en unes de forma més explícita que en altres, en les quals tan sols se n'expressa el contingut.⁵⁹ Tot això ens hauria de portar a una millor identificació de les obres, feina gens fàcil i a la qual s'hauria de dedicar un espai molt més ampli, tal vegada en un estudi més extens sobre la difusió de la lectura a la Tarragona baixmedieval. Així podríem arribar a establir grups de lectors, preferències segons aquests, tendències, obres més llegides, etc.

De moment, dedicant la nostra atenció als llibres de Pere Sabater, descobrim un tipus d'obres que eren habituals a la biblioteca d'un notari en aquella època, començant amb aquelles que estan relacionades amb l'art

58. Com a exemple, citem una *Summa collectionum Iohannis Gallensis*, de paper, amb tapes de fusta «*cubertes de aluda vermella, ab V claus bollats a cascuna post*», elements aquests últims que ens donen notícia fidel de la decoració exterior del llibre, així com una idea indirecta de la importància d'aquest llibre.

59. Per exemple: «*altre libra de paper cubert de pergamí on és lo tractat d'en Bernat Metge*», f. 47.

de la notaria.⁶⁰ Si tenim en compte que el notari aprenia el seu ofici sobre la pràctica, «*morando in arte*», es veia necessitat d'unes eines que l'auxiliessin en la seva feina. Però és que els notaris no tenien només llibres relacionats amb el seu ofici, sinó d'un altre tipus, per exemple els religiosos, de literatura i fins i tot d'agricultura o de medicina.

La biblioteca de qualsevol notari la podríem distribuir en tres apartats. En el primer, hi ha els llibres religiosos, de ciència, autors clàssics i obres literàries llatines medievals. En segon lloc, els llibres de tipus jurídic específic, com els «*ars notariae*» o els «*ars dictandi*» i els formularis notariais. Finalment, els llibres jurídics més generals: dret romà, processal o canònic, les *Constitucions de Catalunya*, els *Usatges*...⁶¹

En el primer grup al qual fa referència Pagarolas, destaquem els llibres de tipus religiós, tant literatura pia com llibres de pràctiques devocionals, com per exemple «*unes ores de pregamí ab posts cubertes de aluda vermella pintada ab un scudet de mà d'argent sobredaurat que són de l'offici de la Verge Maria e de morts*», llibre que destaca per la seva rica ornamentació exterior. Al seu costat hi ha un devocionari amb lectures de Difunts, el Credo i el *Pater Noster*. Pel que fa a llibres de formació religiosa, destaquen la *Vita Christi*, *Lo llibre dels àngels*, *Les pístoies de Sent Climent*, *Innocentius de humane miseria condicionis* –del qual era autor el papa Innocenci III–, *Pastoralis Beati Gregorii*, *Doctrina de confessar*, *Septem Salmi Francisci Petrarcha*, *De infancia Salvatoris* i completen la sèrie un santoral, dos Boecis i un llibre amb cobertes de pergamí per a «*trobar la Pascha*». Si tenim en compte la iconografia religiosa present a casa de Sabater i la relacionem amb gran part d'aquests llibres, ens trobem amb un home immers en l'espiritualitat del seu temps, evidència que no ens ha de semblar extraordinària. Almenys podem intuir una pràctica devocional que segueix el corrent general que desembocarà a la *Devotio Moderna*, centra-

60. Max Turull, «Antoni Toldrà (notari del segle XIV) i la "Summa Rolandina"», *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), 6 (1988), p. 27-51. Josep Hernando, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1995 (Textos i Documents; 30 i 31), p. 29-35. Cal remarcar la importància de l'aristotelisme, arribat al món occidental a mitjan segle XIII, dels llibres jurídics, de teologia o de medicina.

61. Laureà PAGAROLAS, «Notariat i cultura...», *cit.*, 1994, p. 337-341. *Idem*: «Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escriptories de la Barcelona medieval», *Lligall* (Barcelona), 8 (1994), p. 53-72.

da en l'individu i en la seva relació directa amb la divinitat, a més d'una obsessió cada vegada més forta per la salvació eterna.⁶²

Quant a la literatura de l'època, Pere Sabater es cultiva amb la lectura de poesia –«*un libra de poetria novella de paper, ab cubertes d'aluda vermella angrutada qui comença "Papa, stupor mundi"*»– o amb la lectura dels clàssics, com per exemple «*un libre apellat "Aristòtil de secrete secretorum"*» i unes *Epistole Senece ad Paulum*. Si, d'una banda, posseeix aquest tipus d'obres, de l'altra coneix també la producció local a través d'un tractat de Bernat Metge, el llibre de Francesc Eiximenis titulat *Compendium anime salutem* o un llibre citat com «*onze sisterns de paper apellat "Del libra de les dones"*». A més, Sabater és un home interessat per la lògica i per la retòrica, com ho demostren un nombre indeterminat de llibres citats al final del llistat. Juntament amb les obres de literatura o les religioses, s'han de destacar també les de tipus científic, com el conegut *Regimen Sanitatis Magistri Arnaldi de Vilanova* o dos llibres relacionats amb l'agricultura: un *Petrus de Crexensis, super egricoltura* i «*altre libra de paper cuber de pregamí apellat "La Vedelma"*». Si recordem la participació de Pere Sabater en el comerç del vi i segurament en la seva elaboració, trobarem lògica la presència d'aquestes obres, sobretot l'últim llibre, que tracta específicament sobre la verema. Finalment, apuntem la presència de la *Gesta Comitum Barchinone* com a llibre de tipus històric, a més d'altres de filosofia.

En el segon grup, aquells llibres de tipus jurídic específic, entre els quals destaquen els relacionats amb l'ocupació del notari: hi ha un *Salatiel* de paper amb cobertes de pergamí, dos llibres mencionats l'un com a *Boateres* i l'altre com a *Petrus de Boateris*, aquest últim de pergamí amb cobertes d'aluda vermella; dues obres referents a Rolandino Passageri: *Aurora et flores Relondini* i també un *Rolondinus de arte notariae*. S'hi inclouen dos formularis notariais i un llibre anomenat *Iohannes de Bononia*.⁶³ El mestre Pere de Vinyes es fa present també amb un «*libra de paper ab cubertes de*

62. Jacqueline HARMESS, «El modelo escolástico de la lectura», a Guglielmo CAVALLO, Roger CHARPENTIER, *Historia de la lectura en el mundo occidental*, Madrid: Taurus, 1997, p. 184-185.

63. José BONO HUERTA, *Historia del Derecho Notarial Español*, I, 1, Madrid: Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, 1979, p. 199-220, on es reflecteix l'expansió que es dona a la literatura notarial sorgida del renaixement del Dret a Bolonya i la renovació de la institució notarial gràcies a l'acció, entre d'altres, de Rolandino.

aluda angrutades intitulat “Magister de Vineis”», per bé que no sabem si es tracta exactament de la *Summa dictaminis* d’aquest autor, ja que el títol no ho indica explícitament. Igualment Sabater posseeix un *Dictamina Laurentii*, de Laurentius Lombardus o Lorenzo de Aquilea, una de les obres de l’«*ars dictandi*» tan necessària per a la redacció i per al coneixement de la gramàtica.⁶⁴ Sobre aquesta obra en concret tenim bones referències a l’àmbit de la diòcesi de Tarragona, ja que se’n conserva un exemplar a l’Arxiu Històric Arxidiocesà. És un manuscrit de la segona meitat del segle XIV procedent de la parròquia de Rocafort de Queralt i s’hi contenen 7 taules de fórmules d’epístoles.⁶⁵ És evident, això sí, que són llibres per a l’aprenentatge i que porten a un major coneixement de l’art de la notaria. Completen aquesta llista uns llibres que bé es podrien tractar de formularis específics per a unes determinades feines, algunes d’elles més en consonància amb les funcions de l’escrivà municipal que no del notari públic que estén documents entre persones privades. Són dos llibres, l’un de pergamí «*d’estil de letres missives de la cort reyal del temps antich*» i l’altre de paper «*d’estil de letres missives de la cort reyal*». Un altre llibre semblant a aquests dos és un de pergamí amb tapes de fusta «*d’estil de Cort Romana*».⁶⁶

De tipus jurídic més específic, trobem un llibre amb els *Usatges de Barcelona* i un altre amb els *Usatges i Constitucions de Catalunya*, ambdós escrits en pla. Similar a aquests, podem considerar les *Constitucions de Terragona*, bé que es tracti de la normativa eclesiàstica sorgida de les reunions dels concilis provincials de la Tarraconense.⁶⁷ De Dret Canònic hi ha un *Sisèn libra del Decret*, de Joan Andreu, i unes *Clementines*, encara que no s’indica quina de les versions i amb quines glosses.⁶⁸

Aquest recorregut per la biblioteca del notari Sabater ens permet intuir un home amb un nivell cultural destacable, per bé que de moment no el

64. J. HERNANDO, *cit.*, 1995, p. 23.

65. Cfr. Sanç CAPDEVILA, «La “Practica dictaminis” de Llorens de Aquileia», *Analec-ta Sacra Tarraconensis*, 6 (1930), p. 207-230.

66. Aquest últim podria tractar-se de la *Summa dictaminis secundum utilum Romanae curiae*, de Ricardo Pofi (s. XIII), un extracte de registres dels papes Urbà, Climent i altres, segons diverses referències que trobem a Josep HERNANDO, *Llibres i lectors...*, *cit.*, 1995.

67. Aquest llibre apareix citat també a l’inventari dels béns de Pere de Rajadell, llicenciat en decrets i ciutadà de Barcelona l’any 1396: «Ítem, un altre libre scrit en pergamí, ab posts, cubert de pell vermella, apellat “Constitucions provincials de Terragona”, ab test e ab glosa», inventari publicat per Josep HERNANDO, *Llibres i lectors...*, *cit.*, 1995, p. 611-621.

68. *Ibidem*, p. 31.

podem comparar amb altres personatges de la Tarragona del segle XV, ja que hauríem d'establir unes coordenades més àmplies per a poder analitzar diversos grups socials i un nombre més gran d'individus. El punt de partida és l'inventari i la resta de documents que ens han permès conèixer Pere Sabater, del qual podem afirmar també que els seus interessos intel·lectuals es mouen dins dels paràmetres del moment. En la mateixa línia d'investigació, s'han de buscar a les fonts notariales més notícies sobre les biblioteques de la ciutat de Tarragona a la Baixa Edat Mitjana. Amb això podrem arribar a conèixer la incidència de la lectura a la societat i el paper que jugava per a certs grups, dins dels quals, a l'elit, es trobava el notari públic Pere Sabater, intel·lectual amb un peu a la cultura renaixentista. De moment, només tenim un primer esbós a nivell individual del que podria ser un estudi més ampli sobre la difusió de la lectura a la Tarragona baixmedieval. Triar un notari com a exemple i punt de partida no és casualitat, ja que fa de la lectura i, sobretot, de l'escriptura la seva professió.

APÈNDIX DOCUMENTAL⁶⁹

1439, febrer, 7. Tarragona

Inventari dels béns del difunt notari Pere Sabater, ciutadà de Tarragona, ordenat fer per la seva esposa Tecla, per tal de conservar els seus drets.

AHAT, Notaria de Tarragona, caixa 30, *Llibre d'inventaris (1438-1446)*, f. 36-51v.

Inventarium factum per dominam Teclam, uxorem venerabilis Petri Çabaterii, notarii, quondam, notarii civis Terracone, pro conservacione dotis, sponsalicii et aliorum iurium suorum, quod cepit exordium die sabbati, septima mensis febroarii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^o tricesimo nono, presentibus testibus Petro Miro, argenterio, et Guillelmo Solzina, spaserio Terracone.

En l'escriptori.

Ítem, un *Vita Christi* de paper, de forma major, ab cubertes de fust ab quatre graffets e sobrecubert de pel negra.

Ítem, un libra qui s'apella *Lo libre dels àngels*, de paper, de forma menor ab cubertes de fust sobrecubertades de aluda negra ab dos graffets, qui comença "Al molt honorable".

Ítem, un libre que ha nom *Les pístoles de sent Climent*, de paper ab cubertes de aluda verda angrutades.

Ítem, un libret de pregamí ab cubertes de aluda vermella intitulat *Innocentius de miseria humane condicionis* (f. 45v.).

69. Transcrivim a l'apèndix els ítems de l'inventari en què es fa referència a l'escriptori per ser la part més rellevant per al present estudi. A la resta de l'inventari trobem objectes i elements que eren habituals a la majoria de les cases de l'època, però que ara no ens semblen tan transcendents. Hi afegim, a més, la fórmula inicial del document.

Ítem, un libra de poetria novella de paper, ab cubertes de aluda vermella angrutada, qui comença “Papa, stupor mundi”.

Ítem, un *Aurich contra Fortuna* de paper, ab cubertes de fust sobrecubertades de aluda blava.

Ítem, un libra de paper qui s’apella *Salatiel*, de paper, ab cubertes de pregamí angrutat.

Ítem, un *Boeci de Consolació* en pla, de paper, ab cubertes de aluda engrutada.

Ítem, un libra qui a nom *Valerius Maximus*, de paper, ab cubertes vermelles picades, ab dos gaffets, qui comença “Al molt reverent pare”.

Ítem, un llibra qui ha nom *Alberta*, qui comença “In principio medio” e és de paper ab cubertes de pregamí.

Ítem, un libra de paper ab cubertes de fust sobrecubertades de aluda vermella, ab dos gaffets, qui comença “Cum multorum”.

Ítem, altre libre de pregamí de *Theorica* ab d’altres dictats, ab cubertes de fust e aluda verda.

Ítem, altre libre de paper ab cubertes de aluda angrutada, qui ha nom *Gesta comitum Barchinone*.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de aluda verda angrutada, qui a nom *Summa dictaminis suis transmundi abbatis et alia multa notabilia*.

Ítem, altre libra qui a nom *Istorie Yspanie*, de paper, ab cubertes de aluda groga.

Ítem, altre de paper ab cubertes de aluda agrutada, qui ha nom *Constituciones Provincialium Terrachone*.

Ítem, altre de paper ab cubertes de aluda agrutada de aluda vermella, qui a nom *Papias*.

Ítem, un altre libra de paper ab cubertes de aluda vermella angrutades, qui a nom *Pastoralis Beati Gregorii*.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de aluda blancha, angrutades, apellat *Ussatge de Barchinona*, en pla, e *Constitucions de Cathalunya*. (f. 46)

Ítem, un libra de pregamí, ab cubertes de pregamí, d’estil de letres missives de la cort reyal del temps antich.

Ítem, altre libre de paper ab cubertes de pregamí d’estil de letres missives de la cort reyal.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes angrutades de aluda vermella, ha nom *Boateres* (*ratllat*: sobres les notes...).

Ítem, altre libre de paper ab cubertes angrutades ab aluda groga, qui s’apella *Aurora et flores Relondini in simil*.

Ítem, altre libre de paper ab posts (*ratllat*: de fust) cubertes de aluda groga, ab dos gaffets, qui s’apella *Rolondinus de arte notarie*.

Ítem, les *Stòries Troyanes*, de paper ab cubertes de aluda blava angrutada.

Ítem, lo *Sisèn libra del Decret*, de pregamí, ab cubertes de fust e de aluda blava.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de aluda angrutades, intitulat *Magister de Vineis*.

Ítem, un libra, qui s'apella *Actus epistole Alexandri*, e paper, ab cubertes de aluda vermella.

Ítem, altre libra qui s'apella *Clementines*, de paper, ab cubertes de pregamí angrutades.

Ítem, un libra qui comença "Anteque usatici", de pregamí, ab dos gaffets, ab posts cubertes de aluda vermella.

Ítem, lo *Galteri de Glòria inven(...)*, de paper, ab cubertes de aluda blancha angrutada.

Ítem, altre libra qui s'apella *Epistole faraonis*, de paper, ab cubertes de aluda angrutades.

Ítem, altre de paper ab cubertes de fust sobrecubertades de aluda blacha, de *Doctrina de confessor*. (f. 46v.)

Ítem, lo *Boeci de Consolació*, de pregamí ab cubertes de aluda angrutades.

Ítem, un libra de pregamí ab cubertes de aluda vermella angrutada, qui s'apella *Conversatione Yspanie et Calicie*.

Ítem, altre libra qui s'apella *Dictamina magistri Laurencii*, de paper ab cubertes de aluda blancha engrutada.

Ítem, altre libre de pregamí ab posts cubertes de aluda blancha, d'estil de Cort Romana.

Ítem, lo libre *De moribus hominum et super ludo stacorum*, de paper ab cubertes de aluda verda.

Ítem, un libra de actoritats dels libres de Sèneca, de paper ab cuberta de pregamí.

Ítem, un libra de mestre Examènic, appellat *Compendium anime salutem*, de paper ab cubertes de aluda negra angrutada.

Ítem, altre libre appellat *Flumen Aureum*, de paper, ab posts cubertes de aluda vermella, ab dos gaffets.

Ítem, un libra de paper ab cubertes de aluda, appellat *Bon compannus*.

Ítem, altre libra de pregamí ab cubertes de fust de aluda groga, appellat *Petrus de Boateris*, ab quatre gaffets.

Ítem, altre libra de paper ab posts cubertes de pell de cervo, ab dos gaffets.

Ítem, un libre appellat *Aristòtil de secrete secretorum*, de paper, ab cubertes de aluda blancha.

Ítem, un libra de pregamí ab posts cubertes de aluda bermella ab IIII gaffets, appellat *Petrus de Crexensis, super egricoltura*.

Ítem, un libra de pregamí ab posts cubertes de aluda vermella, intitulat *Epistole Senece ad Paulum*.

Ítem, altre libra de paper ab los caps corns de pregamí, ab posts cubertes de aluda vermella, ab V claus bollats a cascuna post, appellat *Suma collectionum Iohannis Gallensis*. (f. 47)

Ítem, altre libra de pregamí ab posts cubertes de aluda vermella ab un gaffet, en lo qual és la *Exposició de paternòster e molts altres tractats*.

Ítem, altre libre de paper ab cubertes agrutades, lo qual tracte de medecina, qui comença *Su pulsus est acutum*.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes engrutades, tracte de “Ordinacione littrarum”, intitulat *Thomas de Capi*.

Ítem, altre libra de paper ab posts cubertes de luda blancha, intitulat *Formularium e nonulle questiones dominicales*.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes engrutades, appellat *Collaciones Patrum*, qui comença “Debitum quo Beatissimo Pape”.

Ítem, altre libra petit de regamí ab posts, en lo qual són les coses següens: “Lecciones deffuntorum”, “Credo in Deum”, “Pater Noster”, “Proverbia Salamonis”, “(...) meditationes Beati Bernardi”, “Sinonima pulcra”.

Ítem, altre libra de pregamí ab posts de fust, en lo qual ha nom *Santoral*.

Ítem, altre libra de paper ab cuberta de pregamí, appellat *Doctrina de Conso-lació*.

Ítem, altre libra de paper cubert de aluda vermella, on són les *Franqueses d'Eviça*.

Ítem, altre libra de paper ab cuberta de pregamí, appellat *Populatio Yspanie*.

Ítem, altre libra de pregamí ab cubertes de pregamí de trobar la Pascha.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de pregamí, hon són les *Constitucions de Terragona*.

Ítem, altre libra de paper antich, en lo qual ha *Ussatges e constitucions de Cat-halunya*, en pla.

(f. 47v.)

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de pregamí, en lo qual és la visió que fonch feta en Iherusalem a un hom qui ha nom Sodal.

Ítem, altre libra de paper cubert de pregamí, on és lo tractat d'en Bernat Metge.

Ítem, un libra de paper ab cubertes de pregamí, appellat *Quadripartitio figuralium moralium*.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de pregamí, appellat *Moralium doctrina philosophorum*.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de pregamí, appellat *Dicta philosophorum*.

Ítem, altre libret de paper ab cubertes de pregamí, appellat *Tractatus Retorice*, comence “Scientes”.

Ítem, altre libret de paper ab cubertes de pregamí, appellat *Tractatus Retorice*, comence “Scire debemus”.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de pregamí, en què ha *Art de Retòrica*, qui comença “Memòria en què ha d'altres tractats”.

Ítem, un altre libra de paper ab cubertes de pregamí, appellat *Regimen Sanitatis Magistri Arnaldi de Vilanova*.

Ítem, altre libra de paper ab cubertes de pregamí, hon és la istòria de Paris e Viana.

Ítem, altre libra de paper cubert de pregamí, intitulat *De infancia Salvatoris*.

Ítem, un formulari de contractes de paper cubert de pregamí, intitulat *Formularium astractum aprothocollis seu rogacionibus domini Bernardi de Villa Rubea*. (f. 48)

Ítem, un libra de paper cubert de pregamí, hon és *Liber Sapientie, Iob, Proverbiorum*.

Ítem, un libret de paper cubert de pregamí, appellat *Johannes de Bononia*.

Ítem, altre libra petit de paper cubert de pregamí, appellat *Formularium instrumentorum*, comença “Noverint universi quod ego”.

Ítem, un apistoler de pregamí dominical, comença “Al primer dia, avent finit la fèria quarta après Rams”.

Ítem, un libret de paper cubert de pregamí, appellat *Septem Salmi Francisci Patrarche*.

Ítem, XI sisterns de paper, appellat *Del libra de les dones*.

Ítem, un libra de paper cubert de pregamí, comença *En la taula instrumentum arrarum*.

Ítem, altre libra de paper cubert de pregamí, appellat *La Vedelma*.

Ítem, un diürnal de paper ab posts cubertes de aluda blanca.

Ítem, unes ores de pregamí ab posts cubertes de aluda vermella pintada, ab un scudet de mà d'argent sobredaurat, que són de l'offici de la Verge Maria e de morts.

Ítem, un precia menor e uns tractats de lògica de pregamí e molts d'altres llibres de gramàtica e sotils, de poca valor.

Ítem, un pes de florins ab balances e tres peces per pesar florins.

Ítem, un taulell per scriura sobre lo qual ha un drap blau de cànem.

Ítem, ha damunt lo dit taulell un canalobra de ferro. (f. 48v.)

Ítem, unes tesores per moquar la canela.

Ítem, uns barnots ab tesores e ganivet.

Ítem, un tinter de plom.

Ítem, un tinter gran de fust domasquí.

Ítem, un tinter de terra gran ab torres.

Ítem, un maçapà ab V parells d'ulleres (*ratllat*: sotils).

Ítem, un vexelet de fust pintat per tenir classa.

Ítem, un piquerol.

Ítem, un faristolet petit de fust.

Ítem, un drap de paret pintat on és la Salutació e la Nativitat.

Ítem, un banch gran ample.

Ítem, un banch ample per dormir.

Ítem, una cadira plegadiça.

Ítem, dos scabels de fust.

Ítem, una banca per estudiar.

Ítem, un cofret buyt encuraçat e ferrat.

Ítem, un canalobra de ferro ab ses tesores.

Ítem, dos canalobres de coura.

Ítem, altre canalobra de ferro de paret.

Ítem, un tempad.

Ítem, una capceta ab moltes peces de pesar florins.

Ítem, VIII senalles de palma plenes d'escriptures.
 Ítem, un basalart e ganivet amb ganivet d'argent. (f. 49)
 Ítem, una daga ab sa bayna e guaspa d'argent.
 Ítem, un coltel ab sa bayna e civella e dos platons d'argent.
 Ítem, un bossot ab scachs.
 Ítem, dos cadenats de coura de beates petits.
 Ítem, una tauleta de comptar enguixada.
 Ítem, altre tauleta enguixada.
 Ítem, un bací redon petit e altre gran de lautó ab obatges morischs.
 Ítem, una capça de fust pintada domasquinada.
 Ítem, un pot de terra pintat ab IIII anses.
 Ítem, un stoig de drap clavat en la paret.
 Ítem, uns Envangelis de notaris cuberts de drap brocat daur.
 Ítem, un mirall.
 Ítem, una spasa ab sa bayna.
 Ítem, un broquer.
 Ítem, una cervellera ab galteres.
 Ítem, un faristol de fust gran ab son petge.
 Ítem, unes betes negres sotils.
 Ítem, un bastiment de fusta de finestra.
 Ítem, un capel de palma negra forrat de tela blava.
 Ítem, una anganesa de cuyro vermel.
 Ítem, una maça de ferro.
 Ítem, una taula hon són pintats los mesos de l'any.
 Ítem, dues axes e una podadora. (f. 49v.)
 Ítem, un cadenat ab sa clau.
 Ítem, unes tenalles.
 Ítem, un martell.
 Ítem, una barrina.
 Ítem, un tinter d'estany.
 Ítem, dos sitis de porta, de finestra, de ferro.
 Ítem, una anclusa petita.
 Ítem, un canalobra de ferro.
 Ítem, un caxó sotil ple de ferramenta vella.
 Ítem, un caxó larch per tenir brandons.
 Ítem, un cofret domasquí petit ab albarans.
 Ítem, altre caxó sens cubertor de fust petit.
 Ítem, al cap d'una post, molts troços de ferramenta vella de pocha valor.
 Ítem, una stora gran d'espart.
 Ítem, un retaulet petit on és la Verge Maria e lo Jesucrist.
 Ítem, dos regles de ferro.
 Ítem, una bayna de ganivetes buyda.